

Зоряна ЛАНОВИК
Мар'яна ЛАНОВИК
Тереза ЛЕВЧУК

ФОЛЬКЛОРИЗМ ЯК ПІДГРУНТЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 821.161.2.09(092):398

DOI: 10.24144/2663-6840/2023.2(50).530–536

Лановик З., Лановик М., Левчук Т. Фольклоризм як підгрунтя художнього світу Володимира Самійленка; кількість бібліографічних джерел – 14; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто мистецький доробок В. Самійленка крізь призму взаємодії різних граней його художнього світу з усною народною творчістю. Встановлено, що вона була одним із визначних факторів формування індивідуальності письменника та предметом його неослабного інтересу впродовж усього життя – від зацікавленості народними піснями й казками в дитинстві до інтерпретації фольклорних образів та мотивів у зрілій творчості. Одним із ключових фокусів його художнього мислення в аспекті використання фольклорної поетики була жанрова складова. Особливу увагу В. Самійленко приділяв пісенним жанрам (календарно-обрядовим, родинно-побутовим, суспільно-побутовим) та образу пісні, який набув у його ліричних текстах глибокого філософського й символічного значення. Народнопісенна стихія була не лише фундаментом усєї ліричної поезії В. Самійленка, а й невід'ємною складовою його світоглядного становлення й художнього мислення загалом, про що свідчать як різні структурні рівні художнього світу митця, так і автобіографічні матеріали. Фольклорний елемент був важливою складовою поетики гумористичних і сатиричних творів письменника, який майстерно поєднував жанрові форми народної творчості (байку, жартівливу пісню тощо) та народнорозмовну мову й західноєвропейські літературні традиції, що вилилося в унікальне поєднання вишуканості, влучності й водночас простоти й зрозумілості його дотепів та карикатур. Літературно-фольклорні паралелі також можна простежити в художній прозі В. Самійленка, який опрацьовував жанри казки, народного оповідання, анекдота, переказу, легенди, байки тощо. Зв'язок із народною творчістю також репрезентують драматичні твори письменника, з-поміж яких варто виокремити художню інтерпретацію образу легенди про піснярку Марусю Чурай в п'єсі «Чураївна». Крім жанрового аспекту фольклорної поетики, у творчості В. Самійленка привертає увагу використання елементів міфологізму (архетипні образи, культ природи), що надають окремим образам його поезії сакрального змісту, та народнорозмовних елементів, якими письменник увиразнював ілюстрації своїх ідей у філософській ліриці та насмішки в сатири.

Ключові слова: Володимир Самійленко, фольклоризм, художній світ, поетика, жанр, образ, фольклор, українська література.

Постановка проблеми. В. Самійленко належить до тієї малочисельної плеяди письменників, котрі оприсутнили свій хист у всіх видах літератури. У його творчому доробку важко знайти жанр, до якого б не вдавався митець. І при цьому ще у прижиттєвих критичних оцінках сучасників неодноразово підкреслювалася думка про унікальну гармонійність усіх складових частин його художнього світу. Намагаючись пояснити таку злитість усіх граней творчості Самійленка, літературознавці, як правило, вказували на її зв'язок із життєвою долею. Подібні думки присутні в рецензіях І. Франка, М. Зерова, М. Рильського та ін., а також у працях більш сучасних дослідників, зокрема М. Чернопиского.

Однак автобіографізм творів – доволі поширене явище – не завжди є запорукою їх високої мистецької вартості та органічної єдності художнього світу письменників. На нашу думку, пояснення такої унікальної єдності художнього світу В. Самійленка варто шукати глибше: слід звернути увагу на його зв'язок не лише із життєвим шляхом, а й з глибинними витоками мистецької самосвідомості, первніями складної психічної структури митця, її духовними домінантами.

Найочевиднішим фактором, який найбільше привертає увагу при пильному прочитанні творів

письменника, є їхній перегук із фольклорною традицією. Саме ця риса найбільше впадала в око цензорам, які неодноразово констатували їх «низьку вартість», ветуючи для друку [Тулуб 1928]. Хоча в західноукраїнському просторі літератури вже витав «клімат фольклоризму», який інтенсивно пропагував і поширював Володимир Гнатюк, однак до початку ХХ ст., зокрема й до часу публікації Самійленкових творів він ще не набув належного осмислення. Тому не випадково Гнатюк наголошував: «Дуже корисний вклад уніс би в історію нашої літератури той, хто підоймився б праці, в якій розібрав би подрібно ті твори наших письменників, на яких відбився вплив народної творчості. Аж тоді виявилася б вповні зв'язь між нашою писаною й усною літературою...» [Куца 2021, с. 67–68].

На жаль, ця теоретична проблема і досі залишається мало інтерпретованою. У радянський період розвитку українського літературознавства такі студії, як відомо, не віталися з огляду на їхню національну спрямованість: акцентування фольклорних рис неодмінно заторкувало ті ідеологічні площини, які таврувалися як прояви «буржуазного націоналізму». Тому ще й на початку нашого століття, уже після десятиліття незалежного розвитку української науки, знову і знову звучала та ж думка: «Стара й

вічно нова проблема – «література і народна творчість» – пов'язана з широким колом теоретичних і естетичних питань: традицій і новаторства, національної виразності та народності письменства, його жанротворення, розвитку літературних течій, художніх напрямів і стилів тощо. Вже недостатнім є поширений термін *використання фольклору*, що нівелює багатство форм «зустрічей» письменника з народною словесністю. Розкриття реальних зв'язків уснопоетичної і літературної творчості допомагає з'ясувати роль фольклору в розвитку письменства, висвітлити походження літературного твору й образу, особливості художнього мислення, творчої манери письменника» [Погребенник 2002, с. 3].

Аналіз досліджень. Як уже зазначалося вище, близькість ліричної поезії В. Самійленка до народнописенної поезиї, а його сатири – до народної сміхової культури були тривожним сигналом для цензорів, які наприкінці 1880-х років блокували спроби письменника видати свої твори в Києві (внаслідок цього його перші публікації з'явилися в галицьких та буковинських видавництвах). Водночас слід звернути увагу, що вже після смерті митця, який наприкінці життя вимушено повернувся з екзилу до Києва, підконтрольного більшовикам, адепти вульгарно-соціологічного методу з-поміж інших «вад» творчості письменника зазначали, що вже з перших кроків у літературі він «од безпосереднього селянського побуту відходить і цікавиться селом лише як інтелігент, що боліє болями пригніченої людини» [Дорошкевич 1925, с. 220] і згодом «творив тільки для обмежених кіл інтелігенції, ось чому він органічно не міг захопитися стилізацією народно-поетичної стихії» [Дорошкевич 1926, с. 43]. Подібні оцінки творчості В. Самійленка домінували в радянському літературознавстві, однак деякі дослідники (особливо в періоди певного послаблення ідеологічного тиску) намагалися висвітлювати її зв'язок із фольклором більш об'єктивно. Зокрема, М. Рильський висловлював щире захоплення поетовою майстерністю, називаючи – радше з необхідності – форму його творів «революційною», а його гумор – «органічним схрещенням галльського сміху зі сміхом народу» [Рильський 1986, с. 18]. Вагому роль у цьому аспекті відіграла наукова діяльність М. Чернопиского, який не лише ґрунтовно вивчив фольклорні зацікавлення В. Самійленка [Чернопиский 1967], а й дослідив усі грані життя та творчості митця, зберігши для української культури чимало його надбань і досягнувши максимально можливої в радянські часи повноти й об'єктивності у висвітленні його творчості [Чернопиский 1970]. Праці цього вченого, опубліковані в період Незалежності, є одними з найбільш фахових досліджень творчості письменника.

Із початком нового прочитання творчості В. Самійленка на проблему вивчення її фольклорних джерел звернув увагу М. Бондар, зауваживши, що «звичайно ж, одним із джерел сатирично-гумористичної поезії В. Самійленка була народна творчість, хоча сліди її не лежать на поверхні» [Бондар 1989, с. 32]. Її також порушено в дисертаційному

дослідженні М. Мартинюка, котрий відзначав важливу роль національної стихії у формуванні творчої індивідуальності письменника [Мартинюк 2000], а також у розвідці В. Погребенника, який відводив В. Самійленку одну з ключових ролей у становленні віршових гумору й сатири в українській літературі [Погребенник 2017].

Мета нашого дослідження – окреслити грані зближення творчої візії Володимира Самійленка з українською народною словесністю. **Завдання** статті – актуалізувати вивчення засад художнього світу В. Самійленка, систематизувати та поглибити відомості про її зв'язок із народною творчістю.

Методологічну основу цієї студії становить герменевтичний підхід, передусім біографічний метод, а також контекстуального аналізу. Водночас задля увиразнення окремих аспектів дослідження послугуєватимемо методологією архетипної критики та міфопоетики.

Виклад основного матеріалу. Складне поняття «художній світ письменника» передбачає і сталі його компоненти, й унікальні риси, подекуди властиві лише одному автору. Безперечно, сама наявність фольклорних елементів у художній манері письма В. Самійленка не є тією рисою, що дає підстави говорити про унікальність його художнього світу. Її доповнює той рідкісний фактор, що письменник практично одночасно працював у різних жанрах і видах літератури, синтезуючи в них елементи усної традиції з традиціями красного письменства на всіх рівнях текстової структури. Попри складну видо-родову жанрову гетерогенність авторська картина світу постає доволі цілісною та монолітною. Від ранніх творів до зрілого періоду письменник не зраджує й своїм стилістичним принципам. І, на нашу думку, саме фольклоризм є тим цементуючим началом, що не дає багаторівневого, багатаспектного художнього світу письменника розпастися на окремі частини, передусім видові (як це неодноразово спостерігаємо у творчості інших авторів, особливо, якщо розробці різних видів літератури присвячені різні періоди творчості).

Звичайно, у такому невеликому дослідженні важко докладно простежити всі точки зіткнення літератури і фольклору в доробку письменника, але спробуємо простежити домінантні прояви, що найбільше увиразнюють творчу манеру митця. Осердям тут постає *жанрова складова*.

При заглибленні в художній світ В. Самійленка передусім впадають в око численні запозичення фольклорних жанрів. У ліриці найпоширенішим є жанр *пісні*, який бачиться лише як фольклорний. В. Погребенник наголошує, що пісня у творчості Самійленка, не втрачаючи значення як фольклорний жанр, є й провідним образом лірики, більше того, – творить унікальну авторську концепцію її трансцендентної сутності: «Володимир Самійленко зростає, оточений українською стихією, зокрема чумацькими піснями дядька, бабусиними казками; прилучився до записування народних пісень. Провідне розмислово-інтелектуальне начало поетової лірики розвинулось у привабливу ідеалістичну

концепцію божественного походження та високого призначення «пісні-чарівниці». Багатофункціональним є в Самійленка образ пісні. Вона – і відзеркалення людського буття у «земній темниці», джерело емоційної розради, заохочення до праці, засіб об'єктивації суб'єктивних переживань, синонім творчості, навіть посланець космосу, позаземних «кращих мирів». Такий філософізм був уже нетрадиційним для української лірики [Погребенник 2002, с. 51].

Це твердження стосується не лише тих поезій, де концепт «пісня» винесений у заголовок твору. Уся лірика автора пройнята народнопісенною стихією. У його доробку окрім ліричних, елегійних пісенних творів (багато з яких і в буквальному сенсі передбачали музичний супровід) є зразки *календарно-обрядової пісенності*. Улюбленою порою для поета була, очевидно, весна, про що свідчать цикли «Весняні пісні», «Весняні елегії», «Весна» та ін., де навіть такі цілком не фольклорні жанри як елегія чи сонет виявляють народний колорит і на рівні стилістики, і на рівні поетики:

Ще раз весна
Така ж ясна
І пишна знов до нас прийшла...
І сонце світ
Нам шле привіт, –
Природа знову ожила!..

[Самійленко 1990, с. 64].

У «Весняних піснях» можемо відзначити зближення з народнопісенною поетикою на мовностилістичному рівні:

Веселиться земля,
Зеленіють поля,
Розвилися гаї і діброви;
Соловейко в садку
Тьохка пісню дзвінку;
Од квіток дух несеться чудовий

[Самійленко 1990, с. 52].

Органічне відчуття образності та ритму народних пісень, властиве текстам В. Самійленка, є не лише наслідком цікавості до фольклору та його свідомої творчої інтерпретації. Зв'язок із народною стихією – невід'ємна складова всього життя митця, про що свідчать його мемуари: «З дитинства в дідовій хаті між своїми кривими я жив оточений українською стихією: слухав бабусині казки (про 3 братів Кіндратів та інші), яких вона знала багато, слухав чумацькі пісні, які співав дядько Гарасим Бокітько (козак), дід якого чумакував, – і взагалі впивався чистою чарівною мовою Миргородського повіту» [Тулуб 1928, с. 297]. Це було аж ніяк не перехідне дитяче захоплення – джерела народної мови та пісні живили всю поетову працю й скерували його стежкою саме українського митця й діяча: так, коли в 1884 р. перед ним постало питання вибору університету, він рішуче відкинув поради здобувати більш престижну вищу освіту в Петербурзі та вибрав університет Святого Володимира, оскільки «знав уже тоді добре, що Київ є осередок українського руху, бачив, що ті нечисленні українські книжки, які тоді виходили в світ, друкувалися

майже виключно в Києві, чув, що в Києві існують українські гуртки, що там живуть українські письменники й наші вчені» [Самійленко 1990, с. 516].

Про те, наскільки автор наблизився до глибинних джерел народного духу, свідчить низка творів, що набули статусу народних пісень, літературне походження яких не завжди зафіксоване у процесі побутування. Передусім це стосується «Вечірньої пісні», що нерідко виконується як народна *колискова*. Звісно, тут вагому роль відіграла і мелодія, наближена до народних зразків колискових, водночас самобуття у незвичному поєднанні фольклорної на авторської музичної гармонії. На силу імпресії цього тексту, породжену таким авторським підходом, звернула увагу Л. Голомб, зауваживши, що твір водночас зачаровує майстерно відтвореною красою призахідного сонця й водночас лякає фатальною невідворотністю цієї картини [Голомб 2006]. У цьому аспекті можна припустити, що розпачливе звернення ліричного героя до сонця, глухого до його благань затриматися на небосхилі, символізує небажання розлучатися з життям та неминучість смерті:

Без тебе так страшно,
І темно надворі,
Хоч місяць і зорі
Освітять наш край [Самійленко 1990, с. 86].

З-поміж інших жанрів лірики, що виявляють зв'язок із народною основою, варто назвати жанри *романсу, мариу, думки, думи*. Якщо перші зберігають атмосферність народного ліризму, останні виявляють перехід до зразків народної епіки, зокрема *лірницьких пісень, героїчного епосу*. Однак в авторському переосмисленні вони радше тяжіють не до історизму, який незмінно притаманний українському народному ліро-епосу, а до філософізму, більше властивому авторській концепції буття. Це зближує твори В. Самійленка не стільки з героїчним епосом козацької доби, як з народними зразками *старцівських пісень* з їх унікальною духовною місією («Думи Буття» та ін.). У зв'язку з цим відзначимо, що майже всі дослідники творчості письменника (принаймні ті, що мали змогу висловлювати свої думки без цензури) акцентували на виразному розмисловому началі його поезії, якою він протрував власну стежку в українській філософській ліриці, розмірковуючи про природу речей і шукаючи відповіді на «вічні» питання буття. Тож можна зробити висновок, що «схрещення» української фольклорної стихії з західноєвропейськими літературними традиціями, яке літературознавці вбачали в Самійленковій сатирі, було властиве і його ліричній поезії, що надало їй унікальних рис.

Щодо гумористичних і сатиричних творів письменника, то їхній фольклоризм є чи не найбільш виразним. Жанрова структура цих текстів також указує на безпосередній зв'язок із народною творчістю, зокрема з *байками* («Невдячний кінь», «Мудрий кравець», «Переможець», «Іванова партійність»), *жартівливими піснями* («Весняний спів», «Патріота Іван», «Заклопотаний росіянин», «Дума-цяця») та *коломиїками* («Мандрували, мандрували...», «Мудрий кравець»). В. Самійленко вдало

поєднував народний колорит, зокрема народнорозмовну лексику, образність, портретність персонажів із прийомами та формами західноєвропейських літератур («Duettino», «Міністерська пісня», «Російська серенада», «Истинно русский плач над могилою В. К. Пелеве и К^о») та алюзіями на твори відомих авторів («Пісня про вішого Василя», «Пііта (На мотив Лермонтова)», «Собаки»), і це допомагало зробити проблематику його творів настільки гострою, а сатиричні образи настільки виразними і впізнаваними, що І. Франко свого часу особливо відзначив талант письменника зображувати «схоплені в глибині душі своєї карикатури, не раз ближчі до дійсності, ніж самі портрети» [Франко 1982, с. 201].

Такі жанрові паралелі присутні й у *художній прозі* В. Самійленка. Хоча письменник не завжди акцентує на жанровому означенні власних творів, як, наприклад, у «*Казці* про смутного чоловіка», але у його доробку є і зразки *народного оповідання, анекдота, переказу, легенди, байки* та ін. Нерідко ці епічні жанри баланують на межі між прозовими та поетичними формами. Наприклад, деякі поезії набувають жанрових ознак *притчі* («Українська мова», «Найдорожча перлина», «Весняна пісня», «Орел» та ін.), а подекуди синтезують ще й риси *народної драми* (сцена-байка).

Тісний зв'язок із *народною драмою* підтверджує аналіз драматичних творів із доробку В. Самійленка. Однак тут мова йде не про родинну обрядовість, більше поширену в усній традиції, а про унікальні жанри *вертепної драми*. Окрім драматичних творів, її риси присутні і в поетичній сатири Самійленка, особливо у тих зразках, де він вдається до діалогічної форми побудови твору («Брехня», «Разговори», «Новий лад» та ін.). А невеликі одноактні п'єси гумористичного характеру ще й окремими рисами перегукуються з інтермедіями зі шкільної драми мандрівних дяків. Це виявляється і на рівні тематики, де фіксуються злободенні політичні події та соціальні проблеми простого народу, і на рівні поетики (навіть та ж форма діалогу чи псевдодіалогу), і на рівні образної структури (де переважає прийом типізації, притаманний народному мисленню). Вертепна драма як виток Самійленкової сатири є окремою темою, що потребує більш ретельного дослідження. Однак і поверховий погляд виявляє яскраві паралелі.

Найяскравішим драматичним твором, де взаємопроникнення літератури і фольклору набувають особливого синтезу, є драма «Чураївна». Хоча автор робить примітку «На тему повісті кн. Шаховського «Маруся. Малороссийская Сафо»», однак розуміємо, що обидва твори мають спільну фольклорну основу – легенду про українську піснетворку із Полтави Марусю Чураї, а також пісні, авторство яких народ їй приписує, зокрема народна балада «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», яка дала поштовх до написання такого знакових для української літератури творів, як однойменна драма М. Старицького, повість О. Кобилянської «У неділю рано зілля копала», балади Л. Боровиковського «Чарівниця», С. Руданського «Розмай» та ін. Прикметно, що саме

у версії В. Самійленка фольклорний сюжет знає найбільших трансформацій. Не лише образ Марусі Чураївни зображений як винятково позитивний (на відміну від інтерпретації попередників і сучасників, де Маруся постає радше у негативному світлі (з помсти за зраду зводить зі світу свого коханого Гриця)), але тільки вона й гине у фіналі драми, а Гриць залишається жити (його отруєння було лише нічним маренням Марусі, котра сприйняла його за реальність). Такий химерний синтез фольклорного матеріалу з авторською інтерпретацією вияскравлює домінуючі чинники Самійленкового творчого методу, де усна словесність набуває нових нетрадиційних інтерпретацій. Саме тому наголошуємо, що фольклоризм є підґрунтям художнього світу письменника, а не його серцевиною чи есенціальним змістовим наповненням, адже щоразу він постає у нових ракурсах та хитросплетіннях із літературною традицією і не лише української, а й інших європейських літератур.

Подібні паралелі можна простежити і в образній структурі творів Самійленка, й у використанні фольклорних елементів поетики.

Хоча загалом у художньому методі Самійленка переважає реалізм, однак щоразу в канву творів уплітаються елементи *міфологізму*. Письменник вдається до найбільш архетипних образів народної словесності, паралельно залучаючи й суміжні риси поетики. Передусім привертає увагу його тяжіння до *астрального культу*: образи небесних світил і самого неба часто персоніфіковані; ліричний герой звертається до них у формі прадавніх язичницьких замовлянь:

до неба:

Чистеє небо! Висонєє пренепорочнеє небо!
Нашо ти хмуре таке, хмуре, як наша земля?..
О, відслони ж своє любєє чоло, блакитнеє небо,
Сонцем твоім освіти, в серце спокою навій.
[Самійленко 1990, с. 46];

до сонця:

О сонечко! давай нам більш на землю
Проміння, бо земля тепла вже хоче...
[Самійленко 1990, с. 76];

Ой сонечко ясне,

Невже ти втомилось,

Чи ти розгнівилось?

Ще не лягай! [Самійленко 1990, с. 86];

до зір:

О зорі-очі! Я при сіянні вашім
Не раз блукав самотнім уночі
І вдвох із смутним серцем вів розмову...
[Самійленко 1990, с. 54].

Такого ж рівня персоніфікації набувають інші образи природи: земля, веселка, весна та ін. Тексти із такими вкрапленнями міфологізму вирізняються й народнопісенною ритмомелодикою:

Повій, буйний вітре, од самого моря,
Навій мені пісню, щоб виспівать горе:
Нехай мені пісня голосно заплаче,
Нехай у могилах будить дух козачий...
[Самійленко 1990, с. 48];

О весно, весно, де ти забарилась?
Чому не йдеш ти нас теплом зогріти?
Уже земля, ждучи тебе, втомилась
І хоче сніг змінити на пишні квіти...
[Самійленко 1990, с. 73].

... «О, підожди,
Моя ти смерте, дай іще пожити
Хоч рік один, хоч день, хоча хвилину!..»
[Самійленко 1990, с. 55]

Загалом у поезії Самійленка переважають властиві для народної лірики метричні розміри – особливо ямб та коломийковий розмір, а також частими є прояви просодичного вірша, що зближує його твори зі зразками народних *замовлянь*, *голосінь* та ін. Наскрізними є також запозичені із фольклорної традиції такі *архетипні образи* як *душа-пташка*, *сльози-перли*, *зорі-очі*, *небо-риза*, *веселка-небесна підпора*. Вони доповнюються іншими елементами народної поезики: сталими порівняннями, епітетами, паралелізмом (*орел сизо-крилий*, *золоті хмари*, *пишная земля* та ін.). Навіть ті твори, де відчутний вплив античної поезики, інкрустовані вкрапленнями фольклорних елементів. Це яскраво видно у вірші «На смерть Лесі Українки»:

Світила зірка та й за гору скрилась,
Пишалась гарна квітка та й пожовкла,
Співала пташка та й навіки змовкла,
І в серці туга залишилась...
[Самійленко 1990, с. 91].

У цьому контексті також можна звернути на народнорозмовні елементи, які автор використав у циклі «Елегії», написаному класичним гекзаметром та витриманому в дусі елегій класичного античного періоду. Зокрема привертає увага те, за допомогою яких образів та мовних зворотів автор розкриває зміст метафори «болото життя», роблячи її максимально зрозумілою:

П'яний заснув серед вулиці, вид устроївши в болото,
І – ані гадки: хропе, мов на м'яких подушках.

Література

1. Бондар М. Творчість Володимира Самійленка. *Самійленко В. Твори*. Київ: Дніпро, 1989. С. 5–46.
2. Голомб Л. Поезія Володимира Самійленка в сучасній рецепції. *Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.* Ужгород: Гражда, 2006. С. 35–47.
3. Дорошкевич О. Володимир Іванович Самійленко. *Самійленко В. Вибрані твори*. Київ: Книгоспілка, 1926. С. 7–55.
4. Дорошкевич О. Володимир Самійленко на тлі 80-х років. *Червоний шлях*. Харків: Державне видавництво України, 1925. № 11–12 (32–33). С. 213–236.
5. Куца О. «Клімат фольклоризму» Володимира Гнатюка в українській літературі кінця XIX – початку XX століття. *Володимир Гнатюк у європейському науковому просторі*. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 67–78.
6. Мартинюк М. Своєрідність художнього втілення національної ідеї у творчості Володимира Самійленка: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література. Київ, 2000. 18 с.
7. Погребенник В. Спадкоємність українського віршового гумору і сатири: С. Руданський – В. Самійленко – П. Глазовий. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 278–288.
8. Погребенник В. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиліття XX ст.). Київ: Юніверс, 2002. 158 с.

Ще й усміхається сонний, або починає мурчати:

Видно, приснилось йому дуже веселеє щось.
Чи то не так і поет, оп'янілий од власного щастя,
В самім болоті життя пісню веселу співа?
[Самійленко 1990, с. 47].

Таких проявів фольклоризму у творах В. Самійленка чимало. Хоча ми свідомі того, що це більшою мірою «оздоба» його поезії, аніж романтизація реалістичного художнього світу, однак не можна заперечити, що такі елементи виявляють не лише специфіку художньо-поетичного мислення, а й світоглядні домінанти загалом.

Висновки. Здійснений аналіз дає підстави зробити висновок про складну багатопланову дифузю фольклору та власної авторської візії у творчості В. Самійленка. Погоджуємося з думкою В. Погребенника, що у випадку поєднання літературної і народнопоетичної стихії «вирішальне значення <...> мають реальна і трансцендентна дійсність, специфічні мистецькі завдання. Адже вага значного твору зумовлена не його фольклорністю, а філософським і художнім рівнем витлумачення подій і явищ, що в цьому творі зображені. Та й саме звертання до народної творчості ще не гарантує художнього успіху. І все ж, враховуючи надто складні й тяжкі обставини культурного життя України XIX–XX ст., можна стверджувати: процес опанування фольклору при вибірковості звертань до нього мав характер художньої необхідності» [Погребенник 2002, с. 3]. «Клімат фольклоризму» був тією основою, що непохитно утверджував національну самобутність української літератури, яка тривалий час перебувала у рамках цензурних обмежень та заборон. Художній світ В. Самійленка у цьому сенсі є вкрай показовим. Адже, творячи в умовах імперського тиску, письменник використовував фольклор як своєрідний код національного світогляду, митомо українського буття, де проступає пам'ять минулих епох. Цей аспект творчого доробку митця потребує подальшого дослідження й накреслює нові вектори інтерпретації його художнього світу.

9. Рильський М. Володимир Самійленко. *Зібрання творів: у 20 т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 12. С. 90–101.
10. Самійленко В. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади. Упор. М. Чернопиский. Київ: Наукова думка, 1990. 608 с.
11. Тулуб О. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка. *За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття.* За ред. акад. М.С. Грушевського. Кн. 3. Харків; Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 295–314.
12. Франко І. Володимир Самійленко. Проба характеристики. *Зібрання творів: У 50 т.* Київ: Наукова думка, 1982. Т. 37. С. 193–204.
13. Чернопиский М. Записи народних пісень Володимира Самійленка [вступна стаття і підготовка текстів]. *Народна творчість та етнографія.* 1967. № 3. С. 71–76.
14. Чернопиский М. Формування творчої індивідуальності Володимира Самійленка в суспільних і літературних зв'язках: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література. Київ, 1970. 29 с.

References

1. Bondar M. (1989) *Tvorchist Volodymyra Samiilenka [The Works of Volodymyr Samiilenko]. Samiilenko V. Tvoru.* Kyiv: Dnipro. S. 5–46 [in Ukrainian].
2. Holomb L. (2006) *Poeziia Volodymyra Samiilenka v suchasni retseptsii [Volodymyr Samiilenko's Poetry in the Modern Reception]. Novatorski tendentsii v ukrainskii literaturi kintsia XIX – pershykh desiatylyt XX st.* Uzhhorod: Grazhda. S. 35–47 [in Ukrainian].
3. Doroshkevych O. (1926) *Volodymyr Ivanovych Samiilenko (1864–1925) [Volodymyr Ivanovych Samiilenko (1864–1925)]. Samiilenko V. Vybrani tvory.* Kyiv: Knyhospilka. S. 7–55 [in Ukrainian].
4. Doroshkevych O. (1925) *Volodymyr Samiilenko na tli 80-kh rokiv [Volodymyr Samiilenko Against the Backdrop of the 80's]. Chervonyi shliakh.* Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. № 11–12 (32–33). S. 213–236 [in Ukrainian].
5. Kutsa O. (2021) «Klimat folkloryzmu» Volodymyra Hnatiuka v ukrainskii literaturi kintsia XIX – pochatku XX stolittia [The Volodymyr Hnatiuk's "Climate of Folklorism" in the Ukrainian Literature of the Late 19th and Early 20th Centuries]. *Volodymyr Hnatiuk u yevropeiskomu naukovomu prostori.* Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. S. 67–78 [in Ukrainian].
6. Martyniuk M. (2000) *Svoieridnist khudozhnoho vtillennia natsionalnoi idei u tvorchosti Volodymyra Samiilenka [The Originality of the Artistic Embodiment of the National Idea in the Works of Volodymyr Samiilenko]: avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.01 – ukrainska literatura.* Kyiv. 18 s. [in Ukrainian].
7. Pohrebennyk V. (2017) *Spadkoiemnist ukrainskoho virshovoho humoru i satyry: S. Rudanskyi – V. Samiilenko – P. Hlazovyi [The Continuity of Ukrainian Verse Humor and Satire: S. Rudanskyi – V. Samiilenko – P. Hlazovyi]. Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Serii 8: Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo).* Vyp. 7. S. 278–288 [in Ukrainian].
8. Pohrebennyk V. (2002) *Folkloryzm ukrainskoi poezii (ostannia tretyna XIX – pershi desiatylyt XX stolittia) [The Folklorism of Ukrainian Poetry (the Last Third of 19th – the First Decades of 20th Centuries)].* Kyiv: Yunivers. 158 p. [in Ukrainian].
9. Rylskyi M. (1986) *Volodymyr Samiilenko [Volodymyr Samiilenko]. Zibrannia tvoriv: u 20 t.* Kyiv: Naukova dumka. T. 12. S. 90–101 [in Ukrainian].
10. Samiilenko V. (1990) *Poetychni tvory. Prozovi tvory. Dramatychni tvory. Perespivy ta pereklady. Stati ta spohady [Poems. Prose. Drama. Rehashes and Translations. Articles and Memoirs].* Kyiv: Naukova dumka. 608 s. [in Ukrainian].
11. Tulub O. (1928) *Materiialy do zhyttiepysu Volodymyra Samiilenka [The Materials about Volodymyr Samiilenko's Biography]. Za sto lit. Materiialy z hromadskoho y literaturnoho zhyttia Ukrainy XIX i pochatkiv XX stolittia.* Za red. akad. M.S. Hrushevskoho. Kn. 3. Kharkiv; Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. S. 295–314 [in Ukrainian].
12. Franko I. (1982) *Volodymyr Samiilenko. Proba kharakterystyky [Volodymyr Samiilenko. The Effort on Response]. Zibrannia tvoriv: U 50 t.* Kyiv: Naukova dumka. T. 37. S. 193–204 [in Ukrainian].
13. Chornopyskyi M. (1967) *Zapysy narodnykh pisen Volodymyra Samiilenka [vstupna stattia i pidhotovka tekstiv] [Recordings of Folk Songs by Volodymyr Samiilenko [introductory article and preparation of texts]]. Narodna tvorchist ta etnografiia.* № 3. S. 71–76 [in Ukrainian].
14. Chornopyskyi M. (1970) *Formuvannia tvorchoi indyvidualnosti Volodymyra Samiilenka v suspilnykh i literaturnykh zviyazkakh [Formation of Volodymyr Samiilenko's Creative Individuality in Social and Literary Relations]: avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.01 – ukrainska literatura.* Kyiv. 29 s. [in Ukrainian].

FOLKLORISM AS THE BASIS OF VOLODYMYR SAMIILENKO'S ARTISTIC WORLD

Abstract. The article deals with the works of Volodymyr Samiilenko through the prism of different facets of his artistic world interacting with folklore. The authors have established that Ukrainian folklore was one of the prominent factors in the formation of the writer's creative personality and the subject of his unwavering interest throughout his life – from his interest

in folk songs and fairy tales in childhood to the interpretation of folklore images and motifs in his mature work. Genre was one of the key focuses of his artistic thinking in terms of using folklore poetics. Volodymyr Samiilenko paid special attention to song genres (calendar and ritual, family and household, and social and daily life) and the image of the song, which acquired a deep philosophical and symbolic meaning in his lyrical texts. The folk-song element was not only the basis of all Volodymyr Samiilenko's lyric poetry, but it also constituted an integral part of his worldview and artistic thinking in general, as evidenced by various structural levels of the author's artistic world and autobiographical materials. The folklore element was an important component of the poetics of humorous and satirical works of the author who skillfully combined genre forms of folk art (fable, comic song, etc.) and the vernacular language with Western European literary traditions which resulted in a unique combination of sophistication, accuracy, and at the same time simplicity and clarity of his witticisms and caricatures. Literary and folklore parallels can also be traced in the fiction of Volodymyr Samiilenko who worked in the genres of fairy tales, folk stories, anecdotes, legends, fables, etc. The connection with folk art is also represented by the writer's dramatic works, among which we should single out the artistic interpretation of the image of the legendary song author Marusia Churai in the play *Churaiivna*. In addition to the generic aspect of folklore poetics, the important part of Volodymyr Samiilenko's artistic world was the use of mythological elements (archetypal images and nature cult), which provides certain images in his poetry with a sacred meaning, and vernacular elements, which the writer used for illustrating his ideas in philosophical lyrics and mockery in satire.

Keywords: Volodymyr Samiilenko, folklorism, artistic world, poetics, genre, image, folklore, Ukrainian literature.

© Лановик З., 2023 р.; © Лановик М., 2023 р.; © Левчук Т., 2023 р.

Зоряна Лановик – доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна; m-z@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3260-9887>

Zoriana Lanovyk – Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Methods of Teaching, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; m-z@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3260-9887>

Мар'яна Лановик – доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна; m-z@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1261-120X>

Mariana Lanovyk – Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Methods of Teaching, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; m-z@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1261-120X>

Тереза Левчук – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна; tereza.levchuk@eenu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0277-3280>

Tereza Levchuk – Doctor of Philology, Professor of the Department of Literary Theory and Foreign Literature, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine; tereza.levchuk@eenu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0277-3280>